

STANOVISKO GENERÁLNÍHO ADVOKÁTA

L. A. GEELHOEDA

přednesené dne 26. ledna 2006¹

I – Úvod

1. Projednávané věci se týkají čtyř žádostí o rozhodnutí o předběžné otázce, ve kterých Giudice di pace di Bitonto (Itálie) pokládá pět otázek týkajících se výkladu článku 81 ES. Tyto otázky byly položeny v řízení o žalobách podaných proti určitým pojišťovacími společnostem za účelem uložení povinnosti vrátit neúměrně zvýšené zaplacené pojistné. Tyto žaloby byly podány poté, co italský orgán pověřený ochranou hospodářské soutěže konstatoval, že pojišťovací společnosti přijaly zakázané soutěžní jednání.

2. Tyto otázky byly vzneseny ve sporech mezi Vincenzem Manfredim a Lloyd Adriatico Assicurazioni SpA (věc C-295/04), Antoniem Cannitem a Fondiaria Sai Assicurazioni SpA (věc C-296/04) a Nicolò Trica-

ricem a Pasqualinou Murgolo a Assitalia Assicurazioni SpA (dále jen „Assitalia“) (věci C-297/04 a C-298/04).

II – Použitelné vnitrostátní právo

3. Článek 2 odst. 2 zákona č. 287 ze dne 10. října 1990², italského zákona o pravidlech pro ochranu hospodářské soutěže a trhu (dále jen „zákon o ochraně hospodářské soutěže“), zakazuje kartelové dohody mezi podniky, jejichž cílem nebo účinkem je vyloučení, omezení nebo podstatné narušení hospodářské soutěže na vnitrostátním trhu nebo jeho části.

4. Podle odstavce 1 uvedeného článku 2 jsou za „kartelové dohody“ považovány dohody nebo jednání ve vzájemné shodě mezi podniky, jakož i rozhodnutí konsorcií, sdru-

1 – Původní jazyk: nizozemština.

2 – GURI č. 240, ze dne 13. října 1990, dále jen „zákon č. 287/90“.

žení podniků a jiných obdobných subjektů, i když jsou tato rozhodnutí přijata na základě ustanovení stanov nebo právních předpisů.

5. Na základě čl. 2 odst. 3 zákona č. 287/90 jsou zakázané kartelové dohody neplatné.

6. Článek 33 odst. 1 tohoto zákona upřesňuje, že žaloby na neplatnost a náhradu škody, jakož i žaloby směřující k přijetí předběžného opatření se podávají, pokud jde o porušení ustanovení uvedených v hlavách I až IV, mezi nimiž je i článek 2, k místně příslušnému Corte d'appello.

III – Spor v původním řízení a předběžné otázky

7. Předkládající soud popisuje kontext sporů v původním řízení následujícím způsobem.

8. Rozhodnutími ze dne 8. září 1999, 10. listopadu 1999 a 3. února 2000 zahájil italský Autorità Garante della Concorrenza e del Mercato (italský orgán pověřený ochranou hospodářské soutěže a trhu, dále jen „AGCM“) vůči různým pojišťovacím společnostem, mezi nimi i třem společností

žalovaným v původním řízení, řízení o protiprávním jednání stanovené v článku 2 zákona č. 287/90. Posledně uvedeným společností bylo vytýkáno, že se účastnily kartelové dohody, jejímž předmětem byl vázaný prodej různých výrobků a výměna informací mezi konkurenčními podniky. Probíhající řízení se týká výlučně tohoto posledně uvedeného aspektu.

9. AGCM uvedl, že oproti tomu, co se odehrálo ve zbytku Evropy, došlo v Itálii během období zahrnujícího roky 1994 až 1999 k abnormálnímu a rostoucímu zvýšení pojistného v rámci pojištění občanskoprávní odpovědnosti (dále jen „pojištění občanskoprávní odpovědnosti“). Poptávka po tomto pojištění není elastická, protože se jedná o povinné pojištění. Pojištěné osoby, které čelí navýšení pojistného, nemají jinou volbu než zcizit svoje vozidlo nebo zaplatit vyšší pojistné.

10. AGCM dále uvedl, že na trhu pojistných smluv občanskoprávní odpovědnosti jsou významné překážky vstupu, které vznikly zvláště z důvodu nutnosti zavést účinnou distribuční síť a síť středisek pro vypořádání nároků na odškodnění z pojistných událostí v celé zemi.

11. Z podrobné dokumentace pořízené AGCM ostatně vyplývá, že četné pojišťovací

společnosti, které nabízejí pojištění občanskoprávní odpovědnosti, si v rozsáhlé míře vyměňovaly informace týkající se všech aspektů pojišťovací činnosti, tedy zejména cen, srážek pojistného, plateb pojistného, nákladů pojistných událostí a distribuce atd.

12. Šetření bylo ukončeno vydáním rozhodnutí ze dne 28. července 2003³. V tomto rozhodnutí AGCM konstatoval, že dotčené pojišťovací společnosti uzavřely v rozporu s pravidly o kartelových dohodách zakázanou dohodu, jejímž předmětem byla výměna informací týkajících se odvětví pojištění, která umožnila těmto podnikům koordinovat a určovat pojistné v rámci pojištění občanskoprávní odpovědnosti tak, že spotřebitelům bylo významně navýšeno pojistné, přičemž toto navýšení nebylo odůvodněno podmínkami trhu a spotřebitelé se mu nemohli vyhnout.

13. Rozhodnutí AGCM bylo napadeno pojišťovacími společnostmi. Toto rozhodnutí bylo nicméně potvrzeno Tribunale amministrativo regionale per il Lazio a Consiglio di Stato.

14. Žalobci v původním řízení podali proti dotčeným pojišťovacím společnostem žaloby k Giudice di pace di Bitonto, přičemž se

domáhali vrácení navýšení pojistného, které museli zaplatit z důvodu zakázané kartelové dohody zjištěné AGCM. Podle předkládacího rozhodnutí zahrnuje období, za které je požadováno vrácení z důvodu vzniklé škody, roky 1997 až 2001.

15. Z písemností založených do spisu vyplývá, že pojistné bylo v průměru o 20 % vyšší než pojistné, které by bylo použito v případě neexistence dohody mezi pojišťovacími společnostmi.

16. Pojišťovací společnosti v průběhu vnitrostátního řízení uplatňovaly, že Giudice di pace di Bitonto není na základě článku 33 zákona o ochraně hospodářské soutěže příslušný a že právo na vrácení navýšení pojistného nebo odškodnění újmy je promlčeno.

17. V rozsahu, v němž pojišťovací společnosti z jiných členských států vykonávaly svou činnost také v Itálii a rovněž se účastnily dohody zjištěné AGCM, má předkládající soud za to, že sporná dohoda porušuje také článek 81 ES. Tento typ dohody je tedy neplatný na základě čl. 81 odst. 2 ES.

18. Předkládající soud má za to, že jakákoli třetí osoba, včetně spotřebitele a konečného

³ — Rozhodnutí č. 8546/2000, které lze konzultovat na následující adrese: www.agcm.it.

uživatele služby, má právo uplatnit neplatnost kartelové dohody zakázané čl. 81 odst. 1 ES a požadovat odškodnění utrpěné újmy, pokud existuje příčinná souvislost mezi touto újmou a zakázanou kartelovou dohodou.

tění občanskoprávní odpovědnosti, jež není odůvodněno podmínkami trhu, prohlašuje za neplatné od počátku, s ohledem zejména na účast podniků z různých členských států na dohodě nebo na jednání ve vzájemné shodě?⁴

19. V tomto případě by takové ustanovení, jako je ustanovení článku 33 zákona č. 287/90, bylo považováno za neslučitelné s právem Společenství. Řízení před Corte d'appello je totiž mnohem delší a nákladnější než řízení před Giudice di pace, což může ohrozit účinnost článku 81 ES.

- Musí být článek 81 ES vykládán v tom smyslu, že brání použití vnitrostátního pravidla, které má obdobný obsah jako pravidlo článku 33 italského zákona č. 287/90, podle kterého musí být návrh na náhradu škody pro porušení ustanovení předpisů Společenství a vnitrostátních předpisů týkajících se protisoutěžních kartelových dohod podán třetími osobami k jinému soudci, než je soudce obvykle příslušný pro návrhy téže hodnoty, což vede k značnému zvýšení nákladů a lhůt rozhodnutí?⁵

20. Předkládající soud má rovněž pochybnosti, zda promlčecí lhůty žalob na náhradu škody a vypořádání nároků na odškodnění, tak jak jsou stanoveny vnitrostátním právem, jsou slučitelné s článkem 81 ES.

21. Za těchto okolností se Giudice di pace di Bitonto rozhodl položit následující otázky:

„— Musí být článek 81 ES vykládán v tom smyslu, že kartelovou dohodu nebo jednání ve vzájemné shodě mezi pojišťovacími společnostmi spočívající ve vzájemné výměně informací, které umožňují navýšení pojistného v rámci pojiš-

- Musí být článek 81 ES vykládán v tom smyslu, že umožňuje třetím osobám, které mají relevantní právní zájem, uplatňovat neplatnost kartelové dohody nebo jednání zakázaných tímto ustanovením?

4 — Jedná se o první otázku ve věcech C-295/04 až C-298/04.

5 — Jedná se o druhou otázku ve věci C-298/04.

vením Společenství a požadovat odškodnění utrpěné újmy, pokud existuje příčinná souvislost mezi kartelovou dohodou nebo jednáním ve vzájemné shodě a újmou?⁶

- Musí být článek 81 ES vykládán v tom smyslu, že je třeba mít za to, že promlčecí lhůta návrhu na náhradu škody založeného na tomto článku počíná běžet dne, kdy ke kartelové dohodě nebo jednání ve vzájemné shodě došlo, nebo dne, kdy byly kartelová dohoda nebo jednání ve vzájemné shodě ukončeny?⁷

- Musí být článek 81 ES vykládán v tom smyslu, že pokud vnitrostátní soudce shledá, že náhrada škody, která může být přiznána na základě vnitrostátního práva, je v každém případě nižší než ekonomická výhoda získaná podnikem, který způsobil újmu a který je účastníkem zakázané kartelové dohody nebo jednání ve vzájemné shodě, musí i bez návrhu přiznat poškozeným třetím osobám náhradu škody s povahou sankce, která je nezbytná k tomu, aby odškodnění bylo vyšší než výhoda získaná podnikem, za účelem odrazení od uzavírání kartelových dohod nebo jednání ve vzájemné shodě zakázaných článkem 81 ES?⁸

6 — Jedná se o druhou otázku ve věcech C-295/04 až C-297/04 a třetí otázku ve věci C-298/04.

7 — Jedná se o třetí otázku ve věcech C-295/04 až C-297/04 a čtvrtou otázku ve věci C-298/04.

8 — Jedná se o čtvrtou otázku ve věcech C-295/04 až C-297/04 a pátou otázku ve věci C-298/04.

22. Assitalia, italská, německá a rakouská vláda, jakož i Komise Evropských společenství předložily svá písemná vyjádření. Dne 11. listopadu 2005 se konalo jednání. Při této příležitosti vyjádřily Assitalia a Komise svá stanoviska podrobnějším způsobem.

IV – Posouzení

A – Přípustnost

23. Assitalia uvedla, že žádosti o rozhodnutí o předběžné otázce nejsou přípustné. Komise měla původně v tomto ohledu rovněž pochybnosti, ale během jednání názor změnila. Komise podotkla, že předkládací rozhodnutí obsahovalo málo informací, nikoliv však v takovém rozsahu, že by ostatním účastníkům řízení bylo zabráněno utvořit si názor na položené otázky. Sdílím toto stanovisko. Informace obsažené v předkládacím rozhodnutí, doplněné o informace, které byly poskytnuty účastníky v původním řízení, stačí k tomu, aby byla předkládajícímu soudu dána užitečná odpověď.

24. V tomto ohledu opětovně připomínám ustálenou judikaturu, podle které je Soudní dvůr v zásadě povinen rozhodnout, týkají-li se položené otázky výkladu práva Společenství a může odmítnout rozhodnout pouze

tehdy, pokud žádaný výklad práva Společenství nemá žádný vztah k realitě nebo předmětu sporu v původním řízení, pokud se jedná o hypotetický problém nebo také pokud Soudní dvůr nedisponuje skutkovými nebo právními poznatky nezbytnými pro podání odpovědi⁹.

25. Navíc není věcí Soudního dvora rozhodnout o tom, zda a v jakém rozsahu předkládající soud porušil dispoziční zásadu, jak tvrdí Assitalia¹⁰.

B – Úvodní otázky

26. Před přezkoumáním otázek ve věci samé nejprve učiním několik poznámek.

27. Jak vyplývá z níže uvedených skutečností, je možné na většinu otázek odpovědět za použití stávající judikatury. Položené otázky jsou však důležité již jen proto, že

uplatňování pravidel hospodářské soutěže soukromou sférou (podniky a jednotlivci) je přikládán stále rostoucí význam, a to zcela jistě od přijetí nařízení (ES) č. 1/2003¹¹.

28. Již velmi brzy po vstupu Smlouvy o EHS v platnost Soudní dvůr konstatoval, že zákazy v člancích 81 ES a 82 ES mají přímý účinek, a že je tedy vnitrostátní soud povinen chránit práva, která mohou pro procesní subjekty vyplývat z těchto ustanovení.

29. Bez ohledu na tuto judikaturu je uplatňování pravidel hospodářské soutěže soukromou sférou v Evropě stále v počátečním stadiu nebo je přinejmenším zřejmé, že nemá dosah známý v jiných právních řádech, zejména ve Spojených státech, kde je přibližně 90 % řízení v oblasti kartelových dohod zahájeno jednotlivci. V Evropské unii je tradičně kladen důraz na uplatňování pravidel hospodářské soutěže orgány veřejné moci, jak Komisí, tak vnitrostátními orgány.

30. Nová úprava nařízení č. 1/2003 může rozšířit rozsah působnosti a možnosti uplat-

9 — Viz zejména rozsudek ze dne 10. ledna 2006, IATA a ELFAA (C-344/04, Sb. rozh. s. I-403, bod 24 a uvedená judikatura).

10 — Assitalia uvedla, že předkládající soud položil ze svého podnětu otázku použitelnosti článku 81 ES a že se žalobci v původním řízení na podporu svých žalob na náhradu škody opírají o stanovisko AGCM. Toto rozhodnutí dle Assitalia obsahovalo pouze porušení vnitrostátního soutěžního práva. Předkládající soud jednal v rozporu s článkem 112 italského občanského soudního řádu.

11 — Nařízení Rady ze dne 16. prosince 2002 o provádění pravidel hospodářské soutěže stanovených v člancích 81 a 82 Smlouvy (Úř. věst. 2003, L 1, s. 1; Zvl. vyd. 08/02, s. 205).

ňování pravidel hospodářské soutěže soukromou sférou vedle uplatňování v rámci veřejné sféry. Komise o to v každém případě velmi usiluje. Různé pokyny, sdělení a projevy zdůrazňují výhody tohoto uplatňování nebo jeho vhodnost¹². Jednou z výhod uváděných v tomto ohledu, mimo sankce neplatnosti vyplývající z čl. 81 odst. 2 ES, je ta, že náhradu škody mohou přiznat vnitrostátní soudy. Navíc, soud je povinen rozhodnout ve sporu, který je mu předložen a je povinen chránit individuální práva jednotlivců. Orgány pověřené uplatňováním pravidel hospodářské soutěže ve veřejné sféře jednájí naopak ve veřejném zájmu a často sledují určité priority, takže ne každá stížnost je vyřízena ve věci samé. Občanskoprávní žaloby mohou mít ostatně odrazující účinek vzhledem k (potenciálním) subjektům jednajícím v rozporu se zákazem kartelových dohod, a přispívají tak k uplatňování tohoto zákazu, jakož i k rozvoji kultury hospodářské soutěže mezi tržními subjekty.

Mimo určitá ustanovení sekundárního práva Společenství jsou vlastní žaloby upraveny vnitrostátními předpisy v oblasti soudnictví a soukromého práva¹³. Rozsudek *Courage a Crehan*¹⁴ představuje nepochybně počáteční impuls umožňující zvýšit efektivitu článků 81 ES a 82 ES prostřednictvím občanského práva. Zlepšení uplatňování pravidel hospodářské soutěže soukromou sférou se bude nicméně mezi jednotlivými členskými státy lišit v závislosti na kultuře soudnictví, omezeních aktivní legitimace, pravidlech týkajících se důkazního břemene, možnosti hromadných žalob atd. Účinnost uplatňování pravidel je zjevně ovlivněna zejména možností mít přístup k vnitrostátnímu soudu. O tento zájem jde rovněž v projednávané věci.

C – První předběžná otázka (ve věcech C-295/04 až C-298/04)

31. Podněty k žalobám spadajícím do soukromého práva musí pocházet v první řadě od těch, jejichž zájmy jsou pravidly hospodářské soutěže chráněny. Mezi tyto osoby patří zejména spotřebitelé, jako je tomu v projednávané věci v původním řízení.

32. První otázka spočívá v určení, zda projednávané kartelové dohody mezi pojišťova-

12 — Viz například návrh sdělení Komise týkající se vyřizování stížností podaných na základě článků 81 a 82 Smlouvy o ES Komisí (Úř. věst. 2004, C 101, s. 65). Příklady projevů jsou dostupné na adrese www.eu.int/comm/competition/speeches, jako například projev stávající komisařky pro hospodářskou soutěž, Neelie Kroes, „Damages Actions for Breaches of EU Competition Rules: Realities and Potentials“, projev 05/613, a jejího předchůdce, Maria Montiho, projev 04/403.

13 — Za účelem získání více informací o různých rozdílech a možnostech existujících v členských státech a zanalyzování omezení si nechala Komise vypracovat studii. Tato studie byla provedena kanceláří Ashurst a je nazvána „Study on the conditions of claims for damages in case of infringement of EC competition rules“ ze dne 31. srpna 2004. Zpráva kanceláře Ashurst a zprávy členských států se nacházejí na internetové stránce Komise. Komise také oznámila, že má v úmyslu vydat Zelenou knihu. Krátce před přednesením tohoto stanoviska Komise zveřejnila na své internetové stránce tuto Zelenou knihu pod názvem „Žaloby o náhradu škody způsobené porušením antimonopolních pravidel ES“ [KOM(2005) 672 konečné], jakož i pracovní dokument [SEK(2005) 1732] služeb Komise, který je její součástí.

14 — Rozsudek ze dne 20. září 2001 (C-453/99, Recueil, s. I-6297).

cími společnostmi představují kromě porušení článku 2 zákona 287/90, také porušení článku 81 ES.

33. Je všeobecně známo, že vnitrostátní a evropská pravidla hospodářské soutěže lze uplatňovat souběžně a že je stanoveno, že vnitrostátní právo v této oblasti nesmí porušovat ustanovení práva Společenství. Článek 2 zákona 287/90 zakazuje kartelové dohody, které omezují hospodářskou soutěž na italském trhu nebo jeho části. Článek 81 ES obsahuje stejný zákaz za podmínky, že může být ovlivněn obchod ve Společenství. Určujícím kritériem umožňujícím stanovit, zda se uplatní evropská pravidla hospodářské soutěže, či nikoliv, je tedy „ovlivnění obchodu mezi členskými státy“.

34. Z ustálené judikatury Soudního dvora vyplývá, že stačí prokázat, že kartelová dohoda je způsobilá mít takový dopad. Není nutné prokázat, že kartelová dohoda také skutečně ovlivnila obchod¹⁵. Z judikatury rovněž vyplývá, že podmínka ovlivnění obchodu mezi členskými státy je splněna, pokud souhrn objektivních právních nebo skutkových okolností umožňuje mít

s dostatečnou pravděpodobností za to, že kartelová dohoda může mít přímý, nebo nepřímý, skutečný, nebo potenciální vliv na obchodování mezi členskými státy¹⁶. Je však třeba, aby ovlivnění bylo značné¹⁷.

35. Samotná okolnost, že se dohoda mezi podniky týká pouze subjektů usazených v jednom členském státě, neznamena, že není způsobilá ovlivnit obchod ve Společenství¹⁸. Naopak může být vážným znakem toho, že toto ovlivnění ve skutečnosti existuje. Soudní dvůr totiž několikrát připomenul, že kartelová dohoda vztahující se na celé území členského státu má ze své podstaty za účinek posílení oddělování vnitrostátních trhů, čímž narušuje vzájemné hospodářské prolínání, které je zamýšleno Smlouvou¹⁹.

36. Předkládající soud musí tedy ověřit, opíraje se o jednotlivé faktory, které nesmí být, vzaty samostatně, žádný sám o sobě určující, zda je podmínka ovlivnění obchodu mezi členskými státy splněna. Pouze tehdy, ukáže-li se, že tato podmínka není splněna,

15 — Viz rozsudek ze dne 1. února 1978, *Miller v. Komise* (19/77, Recueil, s. 131, bod 15).

16 — Viz zejména rozsudky ze dne 9. července 1969, *Völk* (5/69, Recueil, s. 295, bod 5); ze dne 10. července 1980, *Lancôme a Cosparfrance* (99/79, Recueil, s. 2511, bod 23), a ze dne 11. července 1985, *Remia a další v. Komise* (42/84, Recueil, s. 2545, bod 22).

17 — Viz zejména rozsudky ze dne 28. dubna 1998, *Javico* (C-306/96, Recueil, s. I-1983, bod 16), a ze dne 25. října 2001, *Ambulanz Glöckner* (C-475/99, Recueil, s. I-8089, bod 48).

18 — Rozsudek ze dne 11. července 1989, *Belasco a další v. Komise* (246/86, Recueil, s. 2117).

19 — Rozsudek ze dne 19. února 2002, *Wouters a další* (C-309/99, Recueil, s. I-1577, bod 95 a uvedená judikatura).

podléhá vytýkané jednání pouze italských pravidlům hospodářské soutěže.

37. Vnitrostátní soud ve svém předkládacím rozhodnutí zdůraznil, že zakázané kartelové dohody se účastnily některé pojišťovací společnosti z jiných členských států. Pouhá skutečnost, že mezi účastníky se nacházejí rovněž subjekty z jiných členských států, je významnou skutečností pro posouzení, které má být učiněno, avšak není sama o sobě určující k možnosti dosažení závěru, že je splněna podmínka ovlivnění obchodu mezi členskými státy.

38. Z písemností ve spise, zejména z písemností předložených Assitalia, vyplývá, že zakázané kartelové dohody se účastnily téměř všechny pojišťovací společnosti působící v Itálii, a sice 87 %. Tato okolnost, přezkoumávaná ve světle výše uvedené judikatury je vážným znakem prokazujícím, že obchod ve Společenství může být ovlivněn, zejména ve spojení se skutečností, že se dohod účastnily také jiné než italské podniky.

D – Druhá předběžná otázka (ve věci C-298/04)

39. Svou druhou otázkou si předkládající soud přeje vědět, zda evropské právo brání

vnitrostátnímu ustanovení, jako je čl. 33 odst. 2 zákona 287/90. Na základě tohoto ustanovení musí být totiž žaloba na náhradu škody pro porušení pravidel hospodářské soutěže podána k jinému soudu, než je soud obvykle příslušný. Toto řízení, které se odchyluje od běžných pravidel příslušnosti, trvá podle předkládajícího soudu déle a vede k vyšším nákladům. V důsledku toho mohou být třetí osoby odrazeny od podávání žalob na náhradu škody.

40. Komise, Assitalia a italská vláda zdůrazňují, že přísluší členskému státu, aby určil příslušné soudy a stanovil procesní pravidla za podmínky, že jsou respektovány zásady rovnocennosti a efektivity.

41. Komise především podotýká, že chápání předkládajícího soudu vychází z nesprávného výkladu čl. 33 odst. 2 zákona 287/90. Tento článek pouze upřesňuje, že místně příslušný Corte d'appello je výlučně příslušný k rozhodování o žalobách na neplatnost, žalobách na náhradu škody a návrzích směřujících k přijetí předběžných opatření založených na porušení zákona 287/90. Žaloby podané pro porušení pravidel Společenství hospodářské soutěže jsou upraveny běžnými pravidly příslušnosti. Assitalia toto stanovisko sdílí.

42. Tyto dvě účastnice řízení uplatňují, byť s rozdílnými argumenty, že zásada rovnocennosti není porušena a že situace dotčených osob je v podstatě lepší v rámci soukromoprávních žalob založených na porušení článku 81 ES. Komise vychází z předpokladu, že řízení před Corte d'appello totiž trvají déle a jsou nákladnější. Assitalia zdůrazňuje, že v rámci žaloby založené na článku 81 ES mají dotčené osoby k dispozici dva stupně soudů²⁰.

43. Na jednání se Assitalia dovolávala rozsudku vydaného dne 4. února 2005 Corte suprema di cassazione²¹. Tento rozsudek v podstatě potvrzuje tvrzení Komise.

44. V dřívějším rozsudku²² vložil tento soud čl. 33 odst. 2 zákona 287/90 v tom smyslu, že jednotlivci/spotřebitelé nejsou aktivně legitimováni k podání žalob na náhradu škody založených na tomto ustanovení ke Corte d'appello. Podle rozsudku uvedeného v bodě 43 bylo nicméně toto pojetí změněno.

45. Ve svém rozsudku ze dne 4. února 2005 Corte suprema di cassazione rozhodl, že nejen podniky, ale také spotřebitelé mohou podat žaloby na náhradu škody založené na porušení zákona 287/90 ke Corte d'appello.

46. To znamená, že jednotlivec, který v současné době hodlá podat žalobu na náhradu škody vzniklé v návaznosti na porušení zákona 287/90, se musí obrátit na Corte d'appello, který je podle italského práva soudem příslušným pro rozhodování o této žalobě.

47. Ať je tomu jakkoli, toto zvláštní pravidlo příslušnosti se použije pouze v případě žalob na náhradu škody podaných pro porušení italských pravidel na ochranu hospodářské soutěže. Pokud jde o žaloby na náhradu škody založené na porušení článků 81 ES a 82 ES, je stanoveno, že tento spor lze předložit soudu, který by byl příslušný podle běžných pravidel příslušnosti, ledaže by bylo stanoveno jinak.

48. V tomto stadiu podotýkám, že od vstupu nařízení č. 1/2003 v platnost, musí vnitrostátní orgány, a tedy i Corte d'appello, uplatňují-li vnitrostátní pravidla hospodářské soutěže, použít také článek 81 ES přinejmen-

20 — Proti tomuto argumentu lze případně namítat, že to může v konečném výsledku rovněž prodloužit řízení.

21 — www.eius.it, viz odkaz jurisprudenza, 2005, č. 2207.

22 — Rozsudek ze dne 9. prosince 2002, č. 17475.

ším tehdy, je-li splněna podmínka „ovlivnění obchodu“. Z toho lze vyvodit, že tento orgán je rovněž příslušný v případě, že je žaloba založena také na porušení článku 81 ES. Teoreticky by měl procesní subjekt určitou volbu podle toho, zda podává svou žalobu pouze pro porušení pravidel Společenství hospodářské soutěže (případ, kdy je příslušný Giudice di pace nebo Tribunale) nebo těchto pravidel a vnitrostátních pravidel (případ, kdy se žaloba podává ke Corte d'appello, s ohledem na jeho výlučnou příslušnost k rozhodování o žalobách na náhradu škody založených na porušení vnitrostátních pravidel hospodářské soutěže).

Společenství nemohou být méně příznivá než ta, která se týkají obdobných řízení na základě vnitrostátního práva. Nezdá se, že tomu tak je, protože žaloba na náhradu škody může být podána buď k Giudice di pace (případ, kdy lze hovořit o příznivém opatření), nebo ke Corte d'appello²⁴ (případ, kdy se s žalobou založenou na evropském právu zachází stejným způsobem jako s žalobou podanou na základě vnitrostátního práva).

49. Tato situace však nemá vliv na odpověď na položenou otázku. Podle ustálené judikatury při neexistenci právní úpravy Společenství v této oblasti přísluší vnitrostátnímu právnímu řádu každého členského státu, aby určil příslušné soudy a upravil procesní podmínky soudních řízení určených k zajištění ochrany práv, která procesním subjektům vyplývají z přímého účinku práva Společenství, za předpokladu, že jsou dodrženy zásady rovnocennosti a efektivity²³.

51. V případě, že je k rozhodování o žalobách na náhradu škody pro porušení pravidel Společenství příslušný Giudice di pace, jak se tomu zdá v tomto případě, otázka délky trvání a případných nákladů řízení, a tedy otázka případného porušení zásady efektivity je irelevantní. Jen pro úplnost podotýkám, že proto, aby byl dotčen výkon práv přiznaných právním řádem Společenství, musí být délka trvání a náklady nepřiměřené.

50. Zásada rovnocennosti znamená, že pravidla použitelná na žaloby založené na právu

24 — Z italských právních předpisů a právní nauky lze vyvodit, že Corte d'appello je výlučně příslušný k rozhodování o žalobách založených na italských pravidlech hospodářské soutěže. Ty žaloby, které vycházejí z porušení článku 81 ES, podléhají běžným pravidlům pro určení příslušnosti. Jak vyplývá z bodu 48, jsou-li splněny všechny podmínky, musí Corte d'appello na základě nařízení č. 1/2003 použít také pravidla hospodářské soutěže Společenství. Z praktických důvodů se nezdá být rozlišování žalob vhodným. Mělo by to ostatně vést k právní nejistotě a kompetenčním sporům.

23 — Viz rozsudek ze dne 16. prosince 1976, Rewe (33/76, Recueil, s. 1989, bod 5), a rozsudek Courage a Crehan, uvedený výše v poznámce pod čarou 14, bod 29 a uvedená judikatura.

E – *Třetí otázka (druhá otázka ve věcech C-295/04 až C-297/04 a třetí otázka ve věci C-298/04)*

52. Tato otázka se týká toho, zda je třetí osoba, která má relevantní právní zájem, oprávněna uplatňovat neplatnost kartelové dohody, a pokud existuje příčinná souvislost mezi kartelovou dohodou nebo jednáním ve vzájemné shodě a škodou, požadovat náhradu této škody.

53. Odpověď na tuto otázku lze vyvodit z existující judikatury. V tomto ohledu rozlišují občanskoprávní následky, které vyplývají přímo ze Smlouvy (aspekt týkající se neplatnosti) a ostatní občanskoprávní následky (jako je aspekt spojený s náhradou škody).

54. Vedle uplatňování pravidel hospodářské soutěže veřejnou sférou má stejně významnou úlohu uplatňování, které spadá do soukromé sféry, přinejmenším by tomu tak mohlo být s ohledem na občanskoprávní následky porušení článků 81 ES a 82 ES. Vnitrostátní soudy mají v tomto případě určitou úlohu. Soudní dvůr již před více než 30 lety rozhodl, že zákazy obsažené v člancích 81 ES a 82 ES (nyní) zakládají ve vztazích mezi jednotlivci pro jednotlivce

práva, které je vnitrostátní soud povinen chránit²⁵. Zájem na dodržování zákazu stanoveného v čl. 81 odst. 1 ES je ostatně zdůrazněn skutečností, že zakázané dohody nebo rozhodnutí jsou na základě čl. 81 odst. 2 ES neplatné od počátku²⁶. Soudní dvůr to v řadě rozsudků připomenul a podrobněji vysvětlil²⁷. Tato neplatnost je absolutní a může se jí dovolávat kdokoli.

55. Je v důsledku toho zřejmé, že na tuto část otázky lze odpovědět kladně. Assitalia na jednání uvedla, že se v projednávaném případě jedná o jednání ve vzájemné shodě, a nikoliv o dohodu nebo rozhodnutí. Aspekt spojený s neplatností by tak byl irelevantní. Nepochybně tomu tak je, ale význam této otázky spočívá zejména v občanskoprávních následcích jednání zakázaného podle článku 81 ES pro třetí osoby. Jedním z těchto následků je neplatnost a jiným žaloba na náhradu škody.

56. Na rozdíl od případu neplatnosti je Smlouva méně konkrétní ohledně tohoto posledně uvedeného následku. Bude tedy

25 — Rozsudek ze dne 30. ledna 1974, BRT (127/73, Recueil, s. 51, bod 17).

26 — V tomto ohledu odkazují na rozsudek ze dne 1. června 1999, Eco Swiss (C-126/97, Recueil, s. I-3055, body 36 a 39).

27 — Viz jako příklad rozsudky ze dne 30. června 1966, Société technique minière (56/65, Recueil, s. 337); ze dne 25. listopadu 1971, Béguelin (22/71, Recueil, s. 949, bod 29), a ze dne 6. února 1973, Brasserie de Haecht (48/72, Recueil, s. 77, bod 26). Pokud jde o novější rozhodnutí, viz rozsudek Courage a Crehan, uvedený výše v poznámce pod čarou 14.

v zásadě třeba použít vnitrostátní právo. S tím je však spojeno několik druhotných podmínek. Lze je vyvodit z rozsudku Courage a Crehan. V tomto rozsudku Soudní dvůr rozhodl o možnosti získat náhradu škody. Nejprve rozhodl, že: „co se týče možnosti požadovat náhradu škody způsobené smlouvou nebo jednáním, které mohly způsobit omezení nebo narušení hospodářské soutěže, je namístě nejprve připomenout, že jak vyplývá z ustálené judikatury, vnitrostátním soudům, které jsou v rámci své příslušnosti pověřeny uplatňováním ustanovení práva Společenství, přísluší zajišťovat plný účinek těchto norem a chránit práva, která tato ustanovení přiznávají jednotlivcům (viz zejména rozsudky ze dne 9. března 1978, Simmenthal, 106/77, Recueil, s. 629, bod 16, a ze dne 19. června 1990, Factortame a další, C-213/89, Recueil, s. I-2433, bod 19)“²⁸.

57. Poté Soudní dvůr rozhodl, že „plná účinnost článku 85 Smlouvy a zvláště užitečný účinek zákazu uvedeného v jeho odstavci 1 by byly zpochybněny, pokud by každá osoba nemohla požadovat náhradu škody, kterou jí způsobily smlouva nebo jednání, které mohou omezit nebo narušit hospodářskou soutěž“, a dodal, že „takové právo totiž posiluje funkčnost pravidel Společenství hospodářské soutěže a odrazuje od často skrytých dohod nebo jednání, které by

mohly omezit nebo narušit hospodářskou soutěž. Z tohoto pohledu mohou žaloby na náhradu škody k vnitrostátnímu soudu podstatně přispět k zachování skutečné hospodářské soutěže ve Společenství“²⁹.

58. Z toho vyplývá, že na tuto část otázky lze také odpovědět kladně.

F – Čtvrtá otázka (třetí otázka ve věcech C-295/04 až C-297/04 a čtvrtá otázka ve věci C-298/04)

59. Ústředním bodem této otázky jsou promlčecí lhůty žalob na náhradu škody: začíná promlčecí lhůta běžet ode dne, kdy začaly být kartelová dohoda nebo jednání ve vzájemné shodě prováděny, nebo ode dne, kdy byly ukončeny?

60. Nejprve je třeba podotknout, že v této oblasti neexistuje žádné pravidlo Společenství. Jediné lhůty, které jsou upraveny, jsou stanoveny v nařízeních č. 1/2003 a (EHS) č. 2988/74³⁰, ale použijí se pouze v rámci

28 — Rozsudek uvedený výše v poznámce pod čarou 14, bod 25.

29 — Rozsudek uvedený výše v poznámce pod čarou 14, body 26 a 27.

30 — Nařízení Rady ze dne 26. listopadu 1974 o promlčení v záležitostech stíhání a výkonu práva v oblasti dopravy a hospodářské soutěže v Evropském hospodářském společenství (Úř. věst. L 319, s. 1; Zvl. vyd. 07/01, s. 61).

použití pravidel hospodářské soutěže Komisí. Nemají žádný vliv na občanskoprávní žaloby na náhradu škody podané k vnitrostátnímu soudu.

61. Při neexistenci právní úpravy Společenství v této oblasti tak odpověď, podobně jako na předchozí otázku, zní tak, že vnitrostátnímu právnímu řádu každého členského státu přísluší, aby určil příslušné soudy a upravil procesní podmínky soudních řízení, za předpokladu, že jsou dodrženy zásady rovnocennosti a efektivity. To v důsledku toho znamená, že promlčecí lhůty žalob na náhradu škody založených na porušení pravidel Společenství hospodářské soutěže nesmí být méně příznivé než ty, které se týkají obdobných žalob na základě vnitrostátního práva, a že nesmí být v žádném případě takové, že by v praxi znemožňovaly výkon práv, která je vnitrostátní soud povinen chránit.

G – Pátá otázka (čtvrtá otázka ve věcech C-295/04 až C-297/04 a pátá otázka ve věci C-298/04)

62. Tato otázka se týká možnosti přiznat náhradu škody s povahou sankce.

63. Na tuto otázku je třeba odpovědět rovněž ve světle zásad rovnocennosti a efektivity. Ve světle efektivity čl. 81 odst. 1 ES Soudní dvůr rozhodl, že jakákoli osoba může požadovat náhradu škody, utrpěla-li škodu z důvodu jednání, které omezuje hospodářskou soutěž. Úprava tohoto práva (příslušný soud, procesní pravidla atd.) je věcí vnitrostátního právního řádu, jsou-li splněny obě výše uvedené podmínky³¹.

64. K uplatňování pravidel hospodářské soutěže veřejnou sférou a k uplatňování spadajícím do soukromé sféry dochází současně a tato uplatňování jsou vzájemně nezávislá. Sledují v zásadě odlišné cíle, ale mohou se doplňovat. Pokuty, které může uložit Komise (nebo vnitrostátní orgány příslušné v oblasti hospodářské soutěže) za porušení zákazu kartelových dohod jsou jednak potrestáním, a jednak součástí obecnější politiky směřující k usměrňování jednání podniků³². Účelem je, aby uložená pokuta měla odrazující nebo dostatečný preventivní účinek. Ukládá-li Komise pokuty, může také vzít navíc v úvahu další faktory (v jejichž důsledku dojde ke zvýšení či snížení pokuty) spočívající v získaném zisku nebo finanční výhodě³³, přičemž tato skutečnost je především ve

31 — Rozsudek *Courage a Crehan*, uvedený výše v poznámce pod čarou 14, bod 29.

32 — Viz rozsudek ze dne 7. června 1983, *Musique Diffusion française a další v. Komise* (100/80 až 103/80, Recueil, s. 1825, body 105 a 106).

33 — Viz rozsudek *Musique Diffusion française a další v. Komise*, uvedený výše v poznámce pod čarou 32, bod 129; viz také pokyny o metodě stanovování pokut uložených podle čl. 15 odst. 2 nařízení č. 17 a čl. 65 odst. 5 Smlouvy o ESUO (Úř. věst. 1998, C 9, s. 3).

veřejném zájmu a je nezávislá na případných občanskoprávních žalobách na náhradu škody nebo vhodnosti či efektivitě uplatňování pravidel hospodářské soutěže soukromou sférou.

zvláštní příslušnosti soudu, kterých o nich bude rozhodovat. Několik členských států tak stanoví pouze možnost ukládat represivní nebo exemplární sankce v rámci žalob na náhradu škody³⁵. Italská republika mezi tyto země nepatří.

65. Kromě pokuty nebo bez ohledu na ni může samozřejmě případná žaloba na náhradu škody zvýšit tento odrazující účinek. Americký federální antitrustový zákon tak stanoví možnost požadovat „treble damages“. Není pochyb o tom, že s ohledem na možnost požadovat trojnásobek vzniklé škody může být částka, kterou lze na základě žaloby získat, velmi vysoká. Odrazující účinek, který z toho může vyplývat, je cílem sledovaným americkým federálním zákonodárcem.

68. Ve většině členských států převládá názor, že žaloba na náhradu škody slouží v první řadě k vyrovnání znevýhodnění vyplývajících ze zakázané kartelové dohody, a nikoliv k příznání hospodářského zvýhodnění poškozenému. Jak podotýká německá vláda, právo Společenství tomu ostatně nebrání³⁶.

66. V právu Společenství neexistují ustanovení tohoto druhu³⁴.

67. Téměř v žádném členském státu neexistuje zvláštní právní úprava týkající se žalob na náhradu škody vzniklé v návaznosti na jednání zakázaná pravidly hospodářské soutěže. V těchto případech se uplatní běžná pravidla vnitrostátního právního řádu. I členské státy, které výslovně stanoví možnost žalob na náhradu škody ve svých právních předpisech v oblasti hospodářské soutěže, se zpravidla omezují na určení

69. Z hlediska práva Společenství musí být náhrada škody vzniklé z důvodu porušení práva Společenství přiměřená vzniklé škodě. Při neexistenci ustanovení Společenství v této oblasti přísluší vnitrostátnímu právnímu řádu každého členského státu, aby určil kritéria umožňující vymezit rozsah náhrady škody s tím, že nemohou být méně příznivé než ta, která se týkají obdobných stížností nebo žalob na základě vnitrostátního práva a v žádném případě nemohou být upravena tak, že by v praxi znemožňovala nebo nadměrně ztěžovala náhradu škody³⁷.

35 — Podle zprávy kanceláře Ashurst se jedná o Spojené království, Irsko a Kyprskou republiku.

36 — Viz rozsudek *Courage a Crehan*, uvedený výše v poznámce pod čarou 14, bod 30.

37 — Viz obdobně rozsudek ze dne 5. března 1996, *Brasserie du pêcheur a Factortame* (C-46/93 a C-48/93, Recueil, s. I-1029, bod 90).

34 — Jednou z možností uvedených v Zelené knize je možnost „zdvojnásobení náhrady škody“ v případě horizontálních kartelových dohod.

70. Za účelem zajištění užitečného účinku čl. 81 odst. 1 ES nepovažují za nutné přiznat vyšší náhradu škody, než je vzniklá škoda. Pokud však mohou být na základě vnitrostátního práva hospodářské soutěže přiznány

zvláštní formy náhrady škody, dotčené osoby musí mít možnost je využít, jsou-li jejich žaloby založeny na porušení pravidel Společenství hospodářské soutěže.

V – Závěry

71. S přihlédnutím k předcházejícím skutečnostem navrhuji Soudnímu dvoru odpovědět na předběžné otázky následovně:

„— Článek 81 ES musí být vykládán v tom smyslu, že dohoda nebo jednání ve vzájemné shodě jsou na základě tohoto ustanovení zakázány, pokud je omezena hospodářská soutěž a pokud souhrn objektivních právních nebo skutkových okolností umožňuje mít za to, že mohou mít přímý nebo nepřímý, skutečný nebo potenciální vliv na obchodování mezi členskými státy. Okolnost, že se jednání, které je příčinou sporu v původním řízení, vztahuje na celé území členského státu a že se jednání omezujícího hospodářskou soutěž účastnila naprostá většina pojišťovacích společností působících v této zemi, jakož i skutečnost, že byly dotčeny zahraniční pojišťovací společnosti, jsou znakem prokazujícím, že lze hovořit o ovlivnění obchodu mezi členskými státy.

- Článek 81 ES musí být vykládán v tomto smyslu, že umožňuje třetím osobám, které mají relevantní právní zájem, uplatňovat neplatnost kartelové dohody nebo jednání ve vzájemné shodě zakázaného tímto ustanovením, a pokud existuje příčinná souvislost mezi kartelovou dohodou nebo jednáním ve vzájemné shodě a škodou, požadovat náhradu této škody.

- Při neexistenci právní úpravy Společenství v této oblasti přísluší vnitrostátnímu právnímu řádu každého členského státu, aby určil příslušné soudy, stanovil promlčecí lhůty použitelné na žaloby na náhradu škody a určil kritéria umožňující vymezit rozsah náhrady škody s tím, že tato pravidla nemohou být méně příznivá než ta, která se týkají obdobných žalob na základě vnitrostátního práva a v žádném případě nemohou být upravena tak, že by v praxi znemožňovala nebo nadměrně ztěžovala výkon práv přiznaných právním řádem Společenství.“